

Stine Marie
Spellerberg

Ph.d.-stipendiat, Danmarks Pædagogiske
Universitetsskole, Institut for Pædagogik
sms@dpu.dk

Afstande mellem sprog

Om typologi, psykotypologi og sprogtilegnelse med engelsk som eksempel

Når vi skal lære et nyt sprog, er der en række faktorer der har betydning for, hvor let eller svært det er at lære det nye sprog. Det afhænger blandt andet af motivation, hvor meget kontakt vi har med det nye sprog, læse- og skrivefærdigheder i det/de sprog vi allerede kan m.m. En anden vigtig faktor er i hvor høj grad det nye sprog ligner et sprog, vi allerede mestrer. Det er for eksempel ikke svært at forudsige at en dansker typisk vil have lettere ved at lære italiensk end japansk. Der er så at sige en kortere sproglig afstand eller flere sproglige ligheder mellem dansk og italiensk end der er mellem dansk og japansk. Taler vi i stedet om japansk eller koreansk, er det måske sværere at afgøre hvilket af de to sprog der er lettest for en dansker at lære.

Jo kortere sproglig afstand der er mellem modersmål og målsprog, desto hurtigere vil man kunne lære målsproget. Er der ligheder mellem sprogene kan eleven drage nytte af dette ved at overføre viden om modersmålet til målsproget, hvorimod stor afstand og mangel på lighed mellem sprogene kan vanskeliggøre overførsel af viden. Desuden kan den oplevede afstand mellem sprogene også spille en rolle der ikke nødvendigvis svarer til den faktiske afstand.

Hvordan måles afstand mellem sprog – og kan man overhovedet måle sproglig afstand? Sprog klassificeres på forskellig vis, fx ud fra sproglig beslægtethed (genetisk) og fælles geografisk område, eller ud fra fx morfologi, syntaks og alfabet (typologisk). Sproglig beslægtethed og fælles geografisk område medfører imidlertid ikke nødvendigvis ligheder mellem sprog. Sprogtypologien er derfor en mere præcis måde at klassificere sprog på. Dette er dog også et ganske krævende arbejde da det indebærer mange elementer, som for eksempel leksikon, fonologi, morfologi, ordstilling, alfabet samt skrevne og talte former. Måske er det netop kompleksiteten i en typologisk klassificering der er årsag til, at sprog ofte beskrives genetisk, altså ud fra sprogfamilie, som det for eksempel gøres i den omfattende encyklopædi *Ethnologue*. Her finder man store mængder information om 7.325 forskellige sprog (hvoraf 6.497 er levende sprog), herunder antal brugere, geografisk lokalisering, brug i skoler, dialektnavne, skriftsystem m.m. I forhold til sprogklassificering er det dog kun information om sprogfamilie, der gives for alle sprog; for udvalgte sprog gives der også typologisk information, typisk om ordstilling. For dansk får man

således at vide at det genetisk klassificeres som indoeuropæisk, germansk, nord, øst-skandinavisk, dansk-svensk, dansk-rigsmål og dansk, samt at det er et SVO-sprog, mens engelsk beskrives som indoeuropæisk, germansk, vest, engelsk og også som et SVO-sprog. Ud fra disse informationer vil det være vanskeligt at gøre afstanden mellem dansk og engelsk målbar. Det er derfor ikke svært at forstå at der blandt lingvister er bred enighed om at afstanden mellem sprog ikke kan måles eller kvantificeres – til trods for at sprog kan beskrives meget nøje.

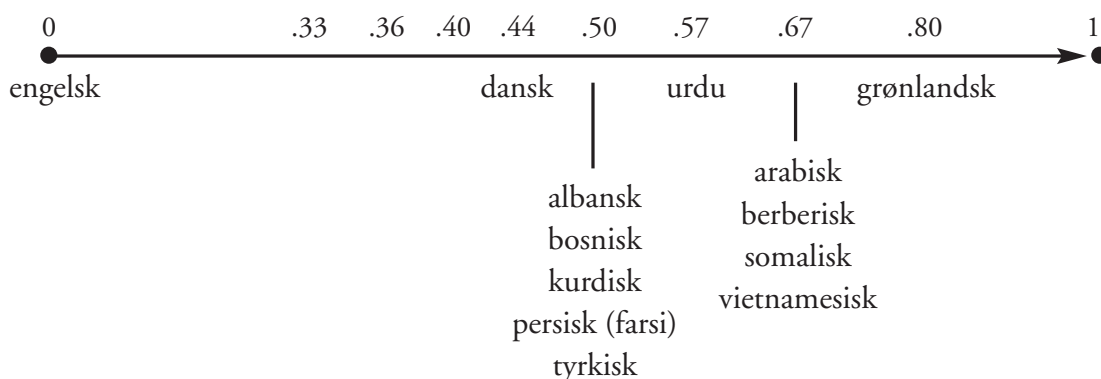
Der findes dog nogle slags mål for sproglig afstand i form af klassificering af hvor stor en indsats det kræver at lære målsproget. For eksempel får både britiske og amerikanske repræsentanter, der skal udstationeres, tildelt sprogundervisning i det givne sprog (målt i timer eller udgifter) afhængigt af hvor svært det er at lære målsproget. Der gives således gradvist flere ressourcer afhængigt af om vedkommende skal lære for eksempel dansk/tyisk, russisk eller japansk.

I 2005 blev der lavet et tilsyneladende mere grundigt mål for sproglig afstand af Chiswick & Miller. Dette mål baserede sig på hvor hurtigt amerikanere der gik til sprogundervisning lærte det nye sprog. Sprogkursisternes fremgang blev målt ved standardiseret testning efter henholdsvis 16 og 24 ugers sprogundervisning, og i alt 43 sprog var involveret. Ud fra hypotesen at sværhedsgraden med hensyn til at lære det nye sprog indikerer sproglig afstand, beregnede Chiswick & Miller et sprogafstandsmål for hvert af de 43 sprog i forhold til (amerikansk) engelsk. Jo større afstand (mellem nul og et), desto sværere skulle det være for en amerikaner at lære det givne sprog. For eksempel er afstanden mellem engelsk og afrikaans 0,33, mens afstanden mellem engelsk og japansk er 1. Selvom der kan rejses forskellige kritikpunkter til denne måde at afgøre sproglig afstand på, er det ikke desto mindre en interessant måde at gå til problematikken på.

Som nævnt er det dog ikke kun typologisk afstand mellem sprog der kan påvirke tilegnelsen. Også den oplevede afstand, psykotypologien, kan have betydning. Erik Kellerman (1987) har dannet begrebet psykotypologi, og ifølge ham kan uoverensstemmelse mellem typologisk og psykotypologisk afstand mellem modersmålet og målsproget have negative konsekvenser for sprogtilegnelsen. For eksempel kan en oplevet stor afstand mellem to typologisk 'tætte' sprog hæmme positiv overførsel mellem sprogene mens en oplevet lille afstand mellem to typologisk 'fjerne' sprog kan medføre fejlagtig overførsel. Psykotypologi beskrives også som årsag til at ældre børn til at starte med lærer et nyt sprog hurtigere end yngre børn, idet de ældre børn har en mere præcis forståelse af sproglig afstand (Cenoz 2001).

I en undersøgelse (McCuiston & Spellerberg 2006) der søgte at afdække hvilke faktorer der spiller ind på tilegnelsen af engelsk hos flersprogede elever i Danmark og Grønland, var sproglig afstand og psykotypologi to af de faktorer der blev undersøgt. Som mål for sproglig afstand blev Chiswick & Millers afstandsmål brugt – til trods for at det er udviklet i en anden sproglig kontekst, og til trods for at det viste sig at tre sprog – albansk, grønlandsk og somalisk – måtte placeres skønsomt på

skalaen med hjælp fra eksperter¹. I figur 1 kan man se hvordan de involverede sprog afstandsmæssigt placerer sig i forhold til engelsk.

Figur 1. Sproglig afstand mellem engelsk og respondenternes første sprog

Målgruppen for undersøgelsen der blev foretaget i 2006, var 9. klasses elever i København og 10. klasses elever i Nuuk (dansk 9. klasse svarer til grønlandsk 10. klasse). I København deltog 91 elever, hvoraf 32 var tosprogede og 59 etsprogede. I Nuuk deltog 96 elever, alle tosprogede med dansk og grønlandsk som sprog, heraf 11 med dansk som modersmål og 85 med grønlandsk som modersmål. Eleverne besvarede et spørgeskema og en engelskprøve, begge udformet til undersøgelsen. I Grønland blev der desuden lavet to gruppeinterview med nogle af eleverne.

Resultaterne viste at der for eleverne i Nuuk var en signifikant sammenhæng mellem sproglig afstand til engelsk og deres resultat i engelskprøven. Det vil sige at de elever der havde dansk (som er tættere på engelsk end grønlandsk) som modersmål, klarede sig bedre i engelsk end de elever der havde grønlandsk som modersmål. Dette resultat indikerer at der bør være særligt fokus på tosprogede elever der har grønlandsk som modersmål, i forhold til at sikre deres engelsktilegnelse i en grønlandsk sammenhæng. De grønlandske elever der havde overensstemmelse mellem den typologiske afstand og deres individuelle psykotypologiske vurdering af afstanden mellem de involverede sprog, klarede sig desuden bedre i engelskprøven end de øvrige grønlandske elever.

Til gengæld var der ingen signifikante resultater vedrørende typologi og psykotypologi hos de danske elever. Dette kan meget vel hænge sammen med det anvendte mål for sproglig afstand der bl.a. kan kritiseres for at have placeret sprog baseret på lingvisters skøn frem for på data. Hertil kommer at afstandsmålet er udviklet i amerikansk sammenhæng og dermed kan være svært direkte at overføre til brug i dansk og grønlandsk sammenhæng.

Vedrørende psykotypologi var det interessant at der hos kun ca. 20 % af de tosprogede elever i København og Nuuk var overensstemmelse mellem typologisk og psykotypologisk afstand mellem deres to sprog og engelsk, mens omkring 35 %

viste uoverensstemmelse (resten, 45 %, svarede at de ikke vidste hvilke af deres to sprog der lignede engelsk mest). Dette kan dog igen, i hvert fald for de danske tosprogede elever, hænge sammen med problemer med det anvendte mål for sproglig afstand. Ikke desto mindre tyder resultaterne på at eleverne ikke er særligt opmærksomme på forskelle og ligheder mellem deres sprog og målsproget. Dette blev understøttet i et interview hvor en grønlandsk elev siger: "Jeg synes faktisk de tre forskellige sprog [dansk, grønlandsk og engelsk] de er sådan, de er sådan hver for sig". Efter videre snak om emnet kommer eleverne i interviewet alligevel i tanke om ligheder: "Dansk og engelsk kan godt ligne hinanden en lille smule... på nogle områder, men... men grønlandsk og engelsk det hænger slet ikke sammen".

Der er altså noget der tyder på at elever der skal lære nye sprog, kan have gavn af at blive gjort opmærksomme på forskelle og ligheder mellem deres sprog. Gennem opmærksomhed på sprogtypologi kan den enkelte elev opnå at der bliver overensstemmelse mellem hans eller hendes psykotypologi og den typologiske afstand mellem sprogene, hvilket vil kunne bidrage til bedre færdigheder i målsproget. Hvilke typologiske træk der er relevante at se på, afhænger naturligvis af de involverede sprog. Ser man for eksempel på dansk og engelsk er det oplagt at se på ligheder i ordstilling og leksikon og at påpege de betydningsafgørende forskelle der kan være i udtale (for eksempel skelnen mellem engelsk 'z' og 's' der kan være svært for danskere). Arbejder man med typologi for specifikke sprog bør dette også øge elevernes bevidsthed om typologi for andre sprog. Det kan således anbefales at sprogtypologi og diskussioner om typologiske forskelle og ligheder mellem elevernes forskellige sprog, bliver inddraget i andet- og fremmedsprogsundervisningen i skolen.

Note

- 1 Professor Michael Fortescue, Københavns Universitet (vedrørende Grønlandsk), Thomas Olander, ph.d., Københavns Universitet (vedrørende albansk), Mohamed Diriye Abdullahi, ph.d., Université de Montréal (vedrørende somalisk) og Hartmut Haberland, docent, Roskilde Universitetscenter (vedrørende grønlandsk, albansk og somalisk).